

УГОРСЬКО-РУМУНСЬКІ ВІДНОСИНИ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕНЕЦІАНСЬКОЇ КОМІСІЇ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТРАНСИЛЬВАНІЇ*

Лиман Сергій Іванович

доктор іст. наук, професор
кафедра туристичного бізнесу та країнознавства
Харківській національній університет імені В. Н. Каразіна
м. Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: limans@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4965-0288>

Ангеліс Єлизавета Олександрівна

студентка
кафедра туристичного бізнесу та країнознавства
Харківській національній університет імені В. Н. Каразіна
м. Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: anhelis.yelyzaveta@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9009-2874>

На сучасному етапі особлива увага дослідників приділяється пошуку причин виникнення міждержавних та міжетнічних суперечностей. Законодавчі проекти певних держав можуть істотно вплинути на положення національних меншин та стати об'єктом моніторингу з боку міжнародних організацій. Метою статті є аналіз етапів історії та сучасного стану угорсько-румунських відносин, досвіду політичного та культурного співіснування двох етносів у Трансильванському регіоні, причини, особливостей та головних напрямів діяльності Венеціанської комісії у вирішенні проблем національних меншин у Трансильванії. Методи, які застосовувалися для досягнення мети дослідження: історико-порівняльний аналіз, систематизація та узагальнення, ретроспективний метод. У статті доведено, що румунська Трансильванія має історично обумовлені риси мовної й культурної специфіки та є одним з регіонів Європи, в якому активність угорської національної меншини привертає увагу Венеціанської комісії. Результати аналізу свідчать, що Венеціанська комісія виконує роль юридичного інструменту врегулювання суперечностей, виникаючих на підставі неправомірного викладу законів, які дискримінують ті чи інші права, національні інтереси певних держав або етнічних груп. Вирішення угорсько-румунської проблеми після ухвалення Закону Угорщини про угорців, які проживають у сусідніх країнах є показовим прикладом успішної та оперативної діяльності Венеціанської комісії, яка в результаті зможе мінімізувати ризик появи міждержавної та міжетнічної напруги в Європі. Аналіз, викладений у пропонуваній статті, дозволить з'ясувати, які наслідки можуть мати, з одного боку, обмеження на різних етапах історії прав національних меншин, зокрема сфери використання їх мов, з іншого – варіанти подальшого динамічного розвитку народів і країн у разі прийняття розумних компромісів.

Ключові слова: Румунія, Угорщина, Трансильванія, міжнародні відносини, конфліктогенність, Венеціанська комісія.

Постановка проблеми. Державні гімни Угорщини та Румунії лунають по-різному. Але в їх повних, а не скорочених текстах святим символом батьківщини однаково названо Карпати. «Őseinket felhozád Kárpát szent bércére ...», – співають угорці [1]. «Și oarba neunire la Milcov și Carpați ...», – вторять їм румуни [2]. Улюблені тексти гімнів владно пронизують серця угорців і румун, як ці самі Карпати – їх територія. При цьому південний загин Карпат майже

збігається з кордоном історичної області Трансильванії. Тут компактно проживають представники обох народів, в історичну пам'ять яких вписані не зовсім однакові оцінки одних і тих же політичних подій.

В сучасних глобалізаційних умовах все більшої актуальності набуває проблема міжетнічних протистоянь, що викликані протилежними інтересами, цінностями, традиціями етнічних груп, які зазвичай

* **Cite as:** Lyman, S., Anhelis, Y. (2021). Hungarian-Romanian Relations and the Activities of the Venice Commission in Solving the Problems of National Minorities in Transylvania, *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, 13, 18-25. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-13-02>.

пов'язані між собою територіально. У зв'язку з цим в Європі особлива увага приділяється законодавчим проектам певних держав, положення яких нерідко порушують права й свободи нацменшин, стаючи підставою виникнення міждержавних та міжетнічних суперечностей. Для вирішення такого роду проблем у 1990 році було створено дорадчий орган Ради Європи – Європейську комісію за демократію через право (далі – Венеціанська комісія). У своїй діяльності Венеціанська комісія спирається на імперативні принципи міжнародного права, дотримуючись прав і основних свобод людини, верховенства закону та демократичних норм життя. До кола обов'язків Венеціанської комісії відносяться вироблення пропозицій та рекомендацій для вирішення законодавчих питань, проведення досліджень, оприлюднення юридичних висновків, які відображають загальноєвропейські стандарти та цінності, організація конференцій та зустрічей з представниками країн-членів Ради Європи, а також з третіми державами [21]. Комісія представляє собою європейську платформу для обговорення питань, пов'язаних з конституційним правом, тому її рішення носять консультативний та рекомендаційний характер і формально не є обов'язковими до виконання. Але ж на практиці ігнорування пропозицій Венеціанської комісії може призвести до критики з боку європейської спільноти, що може супроводжуватись гальмуванням двосторонньої та багатосторонньої співпраці з певною країною.

В регіоні Центрально-Східної Європи одним з ключових джерел конфліктогенності виступає угорська нацменшина, яка проживає у сусідніх країнах від Угорщини, а саме в Румунії, Словаччині, Сербії та Україні. Коріння цієї проблеми йдуть глибоко в історію, і безпосередньо пов'язані з перерозподілом земель без урахування етнічного кордону. Оскільки найбільша частина етнічних угорців в Європі поза межами своєї історичної Батьківщини зосереджена в Румунії, відносини цієї країни з Угорщиною приречені на те, щоб політики в Бухаресті та Будапешті уважно враховували положення та статус угорської національної меншини в Трансильванії. Водночас будь-які утиски румунських угорців чи певні необережні правові дії угорської влади, які в сусідніх країнах, можуть трактуватися як створення сепаратистських рухів, не залишаються та не залишаться поза уваги Венеціанської комісії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі розглядалися лише окремі аспекти угорсько-румунських відносин та діяльності Венеціанської комісії у вирішенні проблеми національних меншин. Головним чином автори привертати увагу до історичної

доли Трансильванії та її багатонаціонального населення. Трансильванське питання розглядалося як в узагальнюючих працях, наприклад у найвідомішій в румунськомовному середовищі двотомній праці «Історія румун» І. Ністора [17, р. 291-293, 407-431, 508-526], так й в публікаціях, окремо присвячених триансильванському питанню на різних етапах історичного розвитку. Серед авторів цих публікацій – румунський історик М. Мушат [10], угорський дослідник Ш. Фогель [24, р. 69-87]. Спільним угорсько-румунським науковим проектом є колективна монографія Б. Тренченї, Д. Петреску, К. Петреску, К. Йордачіанда, З. Кантора «Національне будівництво і оспорювані ідентичності: приклади з Румунії та Угорщини», один з розділів якої присвячено безпосередньо аналізу зіткнень ідей прихильників етнічного націоналізму та демократичних цінностей у посткомуністичній Румунії [23, р. 275-291]. Серед науковців пострадянського простору трансильванське питання у двосторонніх відносинах Угорщини та Румунії активно досліджують Т. М. Ісламов, Т. А. Поківайлова, А. С. Стикалін, П. Б. Строгальщиков [4; 12]. У контексті угорсько-французьких відносин та їх впливу на долю угорців Трансильванії цей аспект розглядали С. І. Лиман і А. Ю. Парфіненко [8]. Але всі ці автори не торкалися питання діяльності Венеціанської комісії у вирішенні проблеми національних меншин у Трансильванії, зосереджуючись головним чином на подіях середини та другої половини ХХ ст.

Інша група авторів розглядає значення діяльності Венеціанської комісії у внутрішніх політико-правових процесах відповідно у Румунії та Угорщині, але поза їх увагою залишається майже непоміченим питання положення в цих країнах національних меншин. Серед цих авторів – Й. Нергеліус [18, р. 291-308], Р. А. Курбанов, О. В. Шведкова, А. М. Белялова [7, с. 117-123]. При цьому звертає на себе увагу та обставина, що ці автори навіть не є громадянами Румунії чи Угорщини.

Метою пропонованої авторами статі є аналіз етапів історії та сучасного стану угорсько-румунських відносин, досвіду політичного та культурного співіснування двох етносів у трансильванському регіоні, причини, особливостей та головних напрямів діяльності Венеціанської комісії у вирішенні проблем національних меншин у Трансильванії. Такий аналіз дозволить з'ясувати, які наслідки можуть мати, з одного боку, обмеження сфери використання мов і прав національних меншин, з іншого – варіанти подальшого розвитку народів і країн в разі прийняття розумних компромісів, подолання причин міждержавної та міжетнічної напруги.

Виклад основного матеріалу. Історія непростих взаємин Румунії та Угорщини

фокусується в історії Трансильванії – регіону, який кожен з двох народів століттями вважав своїм. Для румунів він свій, оскільки входить до складу сучасної Румунії, у давнину був населений племенами їх предків – даків, яких завоювали римляни і заснували тут римську провінцію Дакію. Але й для угорців він – частина національної пам'яті, оскільки угорські завоювання в XI ст. призвели до включення Трансильванії до складу могутнього Угорського королівства [4, с. 56-57]. Після розгрому угорців турками при Мохаче в 1526 р. саме в Трансильванії намагалися створити основу угорської державності. У свою чергу Михайл Хоробрий, представник волоської династії Басарабів, у 1599 р. приєднав Трансильванію до Волощини, у наступному році захопив Молдову та вперше в історії зосередив під своєю владою, хоча і на короткий час, всі три дунайські князівства [18, vol. 1, p. 422-431].

До кінця XVII ст. трансильванські князі визнавали васальну залежність від Порти, а включення цього багатонаціонального регіону до складу Австрійської імперії Габсбургів з часом посилювало тут боротьбу між угорцями, молдавсько-волошким етнічним субстратом, з якого згодом сформувалася румунська нація, і німецькомовними прихильниками імперської централізації, яка супроводжувалася окатоличенням населення і позбавлення його автономних прав. На справедливу думку угорського історика Ш. Фогеля, Трансильванія знаходиться на стику західної та східноєвропейської культур, що відбилося на її багатонаціональному складі (угорці, румуни, німці (сакси) і конфесійної строкатості (католики, лютерани, кальвіністи, православні) [24, р. 69].

У XIX ст. майже одночасно сталися дві доленосні для угорців і румун події. У 1861 р. під тиском Росії і Франції Османська імперія погодилася на створення самостійної Румунської держави. А в 1867 р. Австрійська імперія була перетворена в дуалістичну Австро-Угорщину, східна частина якої (Транслейтанія) цілком належала угорській короні. Трансильванія, як і інші землі цієї частини Австро-Угорщини, відчула на собі істотну мадяризацію: єдиною мовою Транслейтанії оголошувалася угорська, без знання якої неможливо було купити навіть залізничний квиток. Як і вся Австро-Угорщина протягом усього періоду її існування, Трансильванія була ареною міжнаціональної боротьби [4, с. 57-59]. Ця боротьба формувала не тільки у місцевих румунів, а й у правителів сусіднього Румунського королівства бажання об'єднатися.

Плани приєднання Трансильванії виявилися головною причиною вступу Румунії в 1916 р. у Першу світову війну на боці Антанти. Поразка і розпад Австро-Угорщини призвели до Угорської революції 1918 р. – активних військових дій новоствореної Угорської радянської республіки

(1919) проти країн Антанти, зокрема Румунії, що відклало підписання договору з Угорщиною на Паризькій мирній конференції [4, с. 425-432]. Лише після поразки УРР угорська делегація потрапила до Парижу, але не змогла переконати дипломатів Антанти в необхідності збереження «Великої Угорщини» [8, с. 46]. За Тріанонським договором 1920 р. Угорщина втрачала дві третини своєї колишньої території [22, part II], зокрема Трансильванію та частину Східного Банату, які були передані Румунському королівству. На цих теренах компактно мешкало майже 2 млн угорців (найбільші за кількістю угорського населення відокремленні території). Саме Румунія завдяки приєднанню Трансильванії отримала за Тріанонським договором найбільші територіальні прирощення [4, с. 67].

Нова геополітична реальність виявилася для Угорщини важким випробуванням. Угорсько-італійський договір регента М. Хорті і Б. Муссоліні в 1927 р. виводив Угорщину з міжнародної ізоляції, а Віденські арбітражі, проведені під тиском А. Гітлера в 1938 і 1940 рр. спочатку відторгнули на користь Угорщини Південну Словаччину і Підкарпаття, а потім передали Угорщині румунську Північну Трансильванію [4, с. 108-109]. За висловом угорського дослідника Л. Контера саме «розчленування» Угорщини у 1920 р. зумовило те, що своїм «вимушеним» союзником М. Хорті у Другій світовій війні зробив Гітлера [6].

Паризький мирний договір 10 лютого 1947 р. між державами-переможцями і колишніми союзниками Німеччини анулював рішення Віденських арбітражів і повертав Угорщину до кордонів 1920 р. [9, с. 55-57]. Північна Трансильванія знов увійшла до складу Румунії. Етнічні реалії та ідеї «пролетарського інтернаціоналізму» румунської комуністичної влади привели до створення в 1952 р. Муреш-Угорської автономної області у східній Трансильванії. Проте антиугорський курс нового лідера СРР Н. Чаушеску не залишив румунським угорцям надій на збереження автономії: у 1968 р. вона була повністю ліквідована. Не дивно, що сумуючи за цим уламком колишньої трансильванської державності румунські угорці (секеї) виявилися одними з найактивніших противників режиму Чаушеску. Протести у 1989 р. угорців Темішоара на захист пастора Ласло Текеша, який відстоював ідею створення угорської автономії, стали поштовхом до загальнорумунської революції.

Ця революція супроводжувалася численними жертвами, але привела до падіння диктатури Чаушеску та побудови в Румунії демократичного суспільства. Угорщина зробила це мирним шляхом. Однак повернення в демократичну Європу супроводжувалось в 90-тих роках економічною кризою та соціально-політичною нестабільністю посткомуністичних країн. На це

істотно впливало не вирішене питання щодо дотримання і захисту прав національних меншин, зокрема угорців.

На сучасному етапі румунські угорці досі залишаються найчисельнішою угорською меншиною в Європі. Від цього фактору багато в чому залежать політичні відносини Угорщини і Румунії, й нерідко в негативному сенсі [15]. Така динаміка зумовлена політикою активного лобювання інтересів етнічних угорців за кордоном з боку діючої угорської влади, яка виділяє бюджетні кошти на впровадження соціально-економічних, культурних, освітніх програм і проєктів, націлених на покращення умов життя угорської діаспори. Окрім цього, представники угорських правлячих кіл постійно здійснюють контроль за дотриманням прав угорців поза межами вітчизни, порушуючи у певній мірі право на самостійне регулювання внутрішньодержавних справ інших країн.

На положення угорців Румунії звертав особливу увагу уряд Угорщини на чолі з В. Орбаном, який намагався всіляко підтримати інтереси, права й свободи румунських угорців. Ще в 2001 році угорський уряд ухвалив Закон про угорців, проживаючих за кордоном, в якому наголошувалось про надання переваги громадянам угорського походження при прийомі на роботу, зарахуванні на навчання, а також забезпечення їх соціальними пільгами, медичними послугами на рівні громадян Угорщини. Окрім цього, привілеї стосувалися і сфери туризму, а саме пільг на транспортний проїзд [13].

Закон мав відверті дискримінуючі риси за національною ознакою, тому хвиля осуджень з боку румунської влади була очевидною. З позиції Бухаресту цей закон міг би дестабілізувати внутрішньополітичне життя країни, спровокувавши міжетнічну боротьбу, яка у подальшому змогла би порушити територіальну цілісність Румунії. Для вирішення цього питання в рамках двосторонньої зустрічі на рівні прем'єр-міністрів у липні 2001 року офіційний Будапешт запропонував румунським політикам прийняти схожий законопроект по відношенню до румунської національної меншини на теренах Угорщини. З метою досягнення справедливості румунська сторона звернулася до Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії). В результаті ретельного аналізу положень Закону Угорщини про угорців, проживаючих за кордоном, Венеціанською комісією були введені поправки на користь Румунії згідно з європейськими правовими стандартами, які передбачають повагу до культурної різноманітності, добросусідських відносин, суверенності та територіальної цілісності країн, а також добросусідське дотримання договорів (*paşa sunt servanda*). На 48 пленарному засіданні 19-20 жовтня 2001 року Комісія надала звіт щодо бажаних змін закону, в якому основні рекомендації стосувалися наступного:

- Подібні документи повинні обговорюватись та узгоджуватись з країною, на яку поширюються ці положення;

- Односторонні заходи по відношенню до родинних меншин не повинні зачіпати ті сфери суспільного життя, які не передбачені або суперечать іншим нормативно-правовим документам на двосторонньому рівні;

- Адміністративний документ, ухвалений спорідненою державою може лише засвідчувати право його носія на преференції, передбачені чинним законодавством та нормативними актами;

- Пільги можуть надаватися особам, які належать до родинних меншин лише у галузі культури та освіти, оскільки це переслідує мету сприяння укріпленню культурних зв'язків і збереження національної ідентичності в рамках закону;

- Пільговий режим не може бути наданий в інших сферах, окрім освіти і культури, за винятком виняткових випадків [14].

Після цього політичного спору Угорщина і Румунія вступили у нову фазу нормалізації міждержавних взаємин.

У 2010 році угорський парламент презентував міжнародній спільноті оновлений Закон про угорське громадянство, в якому зазначалось, що процедура надання угорського громадянства буде спрощена для громадян, які проживають поза межами Угорщини і мають угорське коріння. У результаті введення закону, за інформацією угорської влади, найбільш активний прийом заяв на отримання громадянства Угорщини проходив у Трансильванії [3, с. 12]. На відміну від Словаччини, румунські лідери висловили досить лояльне ставлення щодо ухвалення цього документу. Це безумовно пояснюється наявністю чинного закону Румунії зі схожими положеннями [19].

Прийнята в 2011 р. нова Конституція змінила назву країни з «Угорської республіки» на «Угорщина». У тексті Основного закону прямо говориться: «Угорщина повинна нести відповідальність за долю угорців, які проживають поза її межами, має сприяти їх виживанню і розвитку» [5, ст. D]. У цьому багато хто бачить завуальовані територіальні претензії до сусідніх держав [12, с. 323- 324].

Нещодавно Угорщина та Румунія знову звернулися до Венеціанської комісії, але вже як країни з солідарними позиціями. Причиною став український закон «Про освіту», що був ухвалений у 2017 році [11]. Невдоволення з боку сусідів України було визвано некоректним формулюванням положень, що обмежують права та свободи національних меншин, зокрема мовні, та не відповідають європейським принципам. Нерівномірна інтеграція осіб, які представляють певні етнічні групи, в

суспільно-політичне життя України спровокувала агресивну реакцію з боку оточуючих держав. Спільна проблема Угорщини і Румунії виступила фактором зближення та консолідації їх дій щодо українського права. Проте відносини між двома країнами мають циклічні тенденції.

Періодично між Румунією та Угорщиною зростає напруга, зумовлена амбітними діями лідерів Угорщини щодо затвердження більш широких прав угорської нацменшини, зокрема права на проголошення національної автономії, подальше розповсюдження та застосування угорської мови в адміністративній та культурній сферах, просування румунських угорців у владні інституції тощо. Такі дії розцінюються румунськими політиками як спроба втручання у внутрішні справи держави. При цьому про «важливість мовної політики», актуальність питання про статус угорської мови в Румунії «в більш широкому контексті процесів історичного примирення і політики сусідства між Румунією і Угорщиною» пишуть сьогодні не тільки угорські, але і румунські автори [16].

У квітні 2020 року був оголошений румунський законодавчий проект стосовно повноцінної автономії Секейського регіону з власною символікою, де підкреслювалося право застосовувати угорську мову в державних установах на рівні з румунською. Ця ініціатива була негласно прийнята Палатою депутатів, але в той же день рішення нижньої палати парламенту Румунії було ліквідоване Сенатом, який підтвердив неправомірність його підписання. Політичні дії Румунії заявили, що ухвалення цього законопроекту Палатою депутатів було спровоковано Демократичним союзом угорців Румунії за попередньою домовленістю з Соціал-демократичною партією Румунії. Президент Румунії Клаус Йоханніс звинуватив опозицію в «закулісній боротьбі в парламенті за передачу Трансильванії угорцям» [15]. Внаслідок таких заяв і дій дипломатичний конфлікт між двома країнами набрав нових обертів, що в перспективі може призвести до залучення у процес його вирішення європейських інституцій, передусім Венеціанської комісії.

Разом з тим, не слід переоцінювати можливості самої Венеціанської комісії. Як слушно зазначив шведський дослідник Й. Нергеліус, «Венеціанська комісія може

розглядатися як консультативна частина з «М'якою», а не обов'язковою владою» [18, р. 291]. Існує ще один фактор, на який слід звертати увагу: саме той, який угорський дослідник Ш. Фогель назвав «особливими трансильванськими цінностями та традиціями» [24, р. 84]. Дійсно, за багато століть спільного проживання і угорці, і румуни Трансильванії накопичили той духовний і культурний потенціал, який відрізняє одних – від жителів Будапешта, а інших – від жителів Півдня Румунії. Це саме те, про що за результатами соціологічних досліджень цього року писала О. Сарани: «З точки зору сім'ї, гендерних ролей та релігійної практики, цінності угорців, які проживають в Трансильванії, ближче до цінностей румунів, ніж до цінностей угорців, які проживають в Угорщині» [20].

Висновки. Таким чином, Венеціанська комісія виконує роль юридичного інструменту врегулювання суперечностей, виникаючих на підставі неправомірного викладу законів, які дискримінують ті чи інші права, національні інтереси певних держав або етнічних груп. Дотримання європейських цінностей та принципів публічного міжнародного права є головною передумовою підтримки стабільності та миру в Європі, тому їх виконання необхідно для ефективного функціонування не тільки організаційних об'єднань (Європейський Союз, Рада Європи), а й для забезпечення міжнародної безпеки. Одним з регіонів Європи, в якому активність національної меншини привертає увагу Венеціанської комісії є румунська Трансильванія. Як територія, що багато століть була спільним домом для румун та угорців й входила до складу різних країн, Трансильванія апріорі має риси мовної й культурної специфіки. Ці реалії, перш за все статус угорської мови, традиційно використовуються політиками з обох боків румунсько-угорського кордону. Вирішення угорсько-румунської проблеми, що виникла на порядку денному після ухвалення Закону Угорщини про угорців, які проживають у сусідніх країнах є показовим прикладом успішної та оперативної діяльності Венеціанської комісії. Реалізація місій Венеціанської комісії підтверджує важливість удосконалення правової грамотності. В результаті це зможе мінімізувати ризик появи міждержавної та міжетнічної напруги.

HUNGARIAN-ROMANIAN RELATIONS AND THE ACTIVITIES OF THE VENICE COMMISSION IN SOLVING THE PROBLEMS OF NATIONAL MINORITIES IN TRANSYLVANIA

Serhii Lyman, doctor of history sciences, professor. V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 6, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: limans@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4965-0288>

Yelyzaveta Anhelis, student. V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 6, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: anhelis.yelyzaveta@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9009-2874>

At the present stage, researchers pay special attention to finding the causes of interstate and interethnic contradictions. Legislative projects of some states can significantly affect the situation of national minorities and become an object of monitoring by international organizations. The purpose of the article is to analyze the stages of the history and current state of Hungarian-Romanian relations, the experience of political and cultural coexistence of two ethnic groups in the Transylvanian region, the reason, features and main directions of the Venice Commission's activities in solving the problems of national minorities in Transylvania. The following methods are: historical comparative analysis, systematization and generalization, retrospective method. The article shows that the Romanian Transylvania has historically determined features of linguistic and cultural specificity and is one of the regions of Europe in which the activity of the Hungarian national minority attracts the attention of the Venice Commission. The results of the analysis indicate that the Venice Commission plays the role of a legal instrument for resolving contradictions arising from the illegal presentation of laws that discriminate against certain rights, national interests of certain states or ethnic groups. The solution of the Hungarian-Romanian problem after the adoption of the Hungarian Law on Hungarians Living in Neighboring Countries is an illustrative example of the successful and operational activity of the Venice Commission, which, as a result, will be able to minimize the risk of interstate and interethnic tensions in Europe. The analysis presented in the proposed article will make it possible to find out what consequences may have, on the one hand, restrictions at various stages in the history of the rights of national minorities, in particular the use of their languages, on the other hand, options for the further dynamic development of nations and countries in the event of making reasonable compromises.

Keywords: Romania, Hungary, Transylvania, international relations, conflict potential, Venice Commission.

ВЕНГЕРСКО-РУМЫНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЕНЕЦИАНСКОЙ КОМИССИИ В РЕШЕНИИ ПРОБЛЕМ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ ТРАНСИЛЬВАНИИ

Лиман Сергей Иванович, доктор ист. наук, профессор. Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, пл. Свободы, 6, г. Харьков, Украина, 61022, e-mail: limans@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4965-0288>

Ангелис Елизавета Александровна, студентка. Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, пл. Свободы, 6, г. Харьков, Украина, 61022, e-mail: anhelis.yelyzaveta@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9009-2874>

На современном этапе особое внимание исследователей уделяется поиску причин возникновения межгосударственных и межэтнических противоречий. Законодательные проекты ряда государств могут существенно повлиять на положение национальных меньшинств и стать объектом мониторинга со стороны международных организаций. Целью статьи является анализ этапов истории и современного состояния венгерско-румынских отношений, опыта политического и культурного сосуществования двух этносов в Трансильванском регионе, причины, особенностей и главных направлений деятельности Венецианской комиссии в решении проблем национальных меньшинств в Трансильвании. Методы, которые применялись для достижения цели исследования: историко-сравнительный анализ, систематизация и обобщение, ретроспективный метод. В статье показано, что румынская Трансильвания имеет исторически обусловленные черты языковой и культурной специфики и является одним из регионов Европы, в котором активность венгерского национального меньшинства привлекает внимание Венецианской комиссии. Результаты анализа свидетельствуют, что Венецианская комиссия выполняет роль юридического инструмента урегулирования противоречий, возникающих на основании неправомерного изложения законов, дискриминирующих те или иные права, национальные интересы определенных государств или этнических групп. Решение венгерско-румынской проблемы после принятия Закона Венгрии о венграх, проживающих в соседних странах, является показательным примером успешной и оперативной деятельности Венецианской комиссии, которая в результате сможет минимизировать риск появления межгосударственной и межэтнической напряженности в Европе. Анализ, изложенный в предлагаемой статье, позволит выяснить, какие последствия могут иметь, с одной стороны, ограничения на различных этапах истории прав национальных меньшинств, в частности сферы использования их языков, с другой – варианты дальнейшего динамичного развития народов и стран в случае принятия разумных компромиссов.

Ключевые слова: Румыния, Венгрия, Трансильвания, международные отношения, конфликтность, Венецианская комиссия.

Література

1. Венгерский национальный гимн. URL: <https://mila-hunguide.livejournal.com/49530.html>
2. Гимн Румынии. URL: http://www.neoland.ru/gn_Romania.htm
3. Затинайко О. І., Павленко В. І., Бочарніков В. П., Свешніков С. В. Політика безпеки та воєнно-політичні відносини Угорщини. *Наука і оборона. Національна і глобальна безпека*. 2014. № 1. С. 8-18.
4. Исламов Т. М., Покивайлова Т. А. Восточная Европа в силовом поле великих держав. Трансильванский вопрос. 1940–1946 годы. М.: Индрик, 2008. 240 с.

5. Конституція Венгрії : состоянием на 01.01.2012 г. URL: <http://worldconstitutions.ru/archives/298/1> (дата обращения: 01.02.2020).
6. Контлер Л. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы. Москва : Весь Мир, 2002. 656 с. URL: <http://www.e-reading-lib.com/chapter.php/1040720/32/laslo-kontler-istoriya-vengrii-tysyacheletie-v-centre-evropy.html>
7. Курбанов Р.А., Шведкова О.В., Белялова А.М. Аналитический обзор работы 98-й пленарной сессии Европейской комиссии за демократию через право (Венецианской комиссии). *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2014. №1. С. 117-123.
8. Лиман С. І., Парфіненко А. Ю. 100 років після Тріанону : угорсько-французькі політичні відносини та проблеми європейської безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин та міжнародного права: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. С. 44-50.
9. Мирный договор с Венгрией (Париж, 10 февраля 1947 года) : *сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами*. Вып. 13. М., 1956. С. 54– 88.
10. Мушат М. Трансильванский вопрос в румынской истории XX века. Бухарест: Аджерпресс, 1995. 302 с.
11. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
12. Строгальщикова П. Б. Влияние Трианонского мирного договора на формирование политики Венгерской республики по защите соотечественников и диаспоры. *Известия Российского Государственного Педагогического университета им. А. И. Герцена*. 2009. № 101. С. 320–326.
13. CDL (2001) 082-e Act ... 2001 on Hungarians Living in Neighbouring Countries: Submitted by the Minister of Foreign Affairs of Hungary. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(2001\)082-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(2001)082-e)
14. CDL-INF (2001) 019-e Report on the preferential treatment of national minorities by their kin-state, Venice, October 19-20, 2001. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF\(2001\)019-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF(2001)019-e)
15. Gascón Barberá M. Romanian Opposition «Giving Transylvania to Hungarians», President Claims. 2020. April 29. URL: <https://balkaninsight.com/2020/04/29/romanian-opposition-giving-transylvania-to-hungarians-president-claims/>
16. Dragoş D. Language planning and the issue of the Hungarian minority language in post-communist Romania: From exclusion to reasonable compromises // *Studia Politica*. 2018. 18(1). P. 121-142. URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/57912/ssoar-sp-rpsr-2018-1-dragoman-language_planning_and_the_issue.pdf?sequence=1
17. Nistor I. Istoria Românilor. Bucureşti : Ed. Biblioteca Bucureştilor, 2002. Vol. 1. 661 p.; Vol. 2. 575 p.
18. Nergelius J. The Role of the Venice Commission in Maintaining the Rule of Law in Hungary and in Romania. *Constitutional Crisis in the European Constitutional Area Theory, Law and Politics in Hungary and Romania*. Oxford and Portland, 2015. P. 291-308. URL: <https://www.bloomsburyprofessional.com>
19. Romania backs Hungarian citizenship law. URL: <https://www.eubusiness.com/news-eu/romania-hungary.6kp/>
20. Sarány O. The values of Transylvanian Hungarians and Romanians are sometimes similar. 2020. October 15. URL: <https://transylvanianow.com/the-values-of-transylvanian-hungarians-and-romanians-are-sometimes-similar/>
21. The Commissions activities. URL: https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_activities&lang=EN
22. Treaty of Trianon. Treaty of Peace Between The Allied and Associated Powers and Hungary And Protocol and Declaration, Signed at Trianon June 4, 1920. URL: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Trianon (accessed: 25.09.2020).
23. Trencsényi B., Petrescu D., Petrescu C., Iordachian C., Kántor Z. Nation-Building and Contested Identities : Romanian & Hungarian Case Studies. Budapest: Regio Books; Iaşi: Editura Polirom, 2001. 385 p.
24. Vogel S. Transylvania: Myth and Reality. Changing Awareness of Transylvanian Identity. P. 69-87. URL: <https://www.dwc.knaw.nl/DL/publications/PU00010542.pdf>

References

1. Vengerskiy natsionalnyiy gimn [Hungarian national anthem]. URL: <https://mila-hunguide.livejournal.com/49530.html> (in Russian).
2. Gimn Rumiinii [Anthem of Romania] http://www.neoland.ru/gn_Romania.htm (in Russian).
3. Islamov T. M. & Pokivaylova T. A. (2008) Vostochnaya Evropa v silovom pole velikih derjav. *Transilvanskiy vopros. 1940–1946 godyi*. [Eastern Europe in the power field of the great powers. Transylvanian question. 1940-1946.]. Moskva: Indrik (in Russian).
4. Zatynaiko O. I. & Pavlenko V. I. & Bocharnikov V. P. & Svieshnikov S. V. (2014) Polityka bezpeky ta voienno-politychni vidnosyny Uhorshchyny [Security policy and military-political relations of Hungary]. *Nauka i oborona. Natsionalna i hlobalna bezpeka*. № 1, pp. 8-18 (in Ukrainian).
5. Konstitutsiya Vengrii : sostoyaniem na 01.01.2012 g. [Constitution of Hungary: as of 01.01.2012] URL: <http://worldconstitutions.ru/archives/298/1> (in Russian).
6. Kontler L. (2002) Istoriya Vengrii. Tyisyacheletie v tsentre Evropyi. Moskva : Ves Mir [History of Hungary. Millennium in the center of Europe]. Moskva : Ves Mir (in Russian).

7. Kurbanov R.A. & Shvedkova O.V. & Belyalova A.M. (2014) Analiticheskiy obzor raboty 98-y plenarnoy sessii Evropeyskoy komissii za demokratiyu cherez pravo (Venetsianskoy komissii) [Analytical review of the work of the 98th plenary session of the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission)] *Jurnal zarubejnogo zakonodatelstva i sravnitel'nogo pravovedeniya*. №1, pp. 117-123 (in Russian).
8. Lyman S. I. & Parfinenko A. Yu. (2020) 100 rokov pislia Trianonu : uhorsko-frantsuzki politychni vidnosyny ta problemy yevropeiskoi bezpeky [100 years after Trianon: Hungarian-French political relations and problems of European security] *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn ta mizhnarodnoho prava: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina, pp. 44-50 (in Ukrainian).
9. Mirnyi dogovor s Vengriey (Parij, 10 fevralya 1947 goda) [Peace Treaty with Hungary (Paris, February 10, 1947)] (1956). *Sbornik deystvuyuschih dogovorov, soglasheniy i konventsii, zaklyuchennykh SSSR s inostrannymi gosudarstvami*. Vol. 13. Moskva, pp. 54-88 (in Russian).
10. Mushat M. (1995) Transilvanskiy vopros v rumyinskoy istorii 20 veka [The Transylvanian question in the Romanian history of the twentieth century] Buharest: Adjerpress, 1995. 302 s. (in Russian).
11. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII [About education: Law of Ukraine of 05.09.2017. № 2145-VIII] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian).
12. Strogalschikova P. B. (2009) Vliyanie Trianonskogo mirnogo dogovora na formirovanie politiki Vengerskoy respubliki po zaschite sootchestvennikov i diaspori [The influence of the Trianon Peace Treaty on the formation of the policy of the Republic of Hungary for the protection of compatriots and the diaspora]. *Izvestiya Rossiyskogo Gosudarstvennogo Pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gertsena*. № 101, pp. 320-326 (in Russian).
13. CDL (2001) 082-e Act ... 2001 on Hungarians Living in Neighbouring Countries: Submitted by the Minister of Foreign Affairs of Hungary. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(2001\)082-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(2001)082-e)
14. CDL-INF (2001) 019-e Report on the preferential treatment of national minorities by their kin-state, Venice, October 19-20, 2001. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF\(2001\)019-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF(2001)019-e)
15. Gascón Barberá M. Romanian Opposition «Giving Transylvania to Hungarians», President Claims. 2020. April 29. URL: <https://balkaninsight.com/2020/04/29/romanian-opposition-giving-transylvania-to-hungarians-president-claims/>
16. Dragoş D. Language planning and the issue of the Hungarian minority language in post-communist Romania: From exclusion to reasonable compromises // *Studia Politica*. 2018. 18(1):121-142. URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/57912/ssoar-sp-rpsr-2018-1-dragoman-Language_planning_and_the_issue.pdf?sequence=1
17. Nistor I. (2002) *Istoria Românilor* [History of the Romanians]. Bucureşti : Ed. Biblioteca Bucureştilor, 2002. Vol. 1. 661 p.; Vol. 2. 575 p.
18. Nergelius J. (2015) The Role of the Venice Commission in Maintaining the Rule of Law in Hungary and in Romania. *Constitutional Crisis in the European Constitutional Area Theory, Law and Politics in Hungary and Romania*. Oxford and Portland, pp. 291-308. URL: <https://www.bloomsburyprofessional.com>
19. Romania backs Hungarian citizenship law. URL: <https://www.eubusiness.com/news-eu/romania-hungary.6kp/>
20. Sarány O. The values of Transylvanian Hungarians and Romanians are sometimes similar. 2020. 15 october. URL: <https://transylvanianow.com/the-values-of-transylvanian-hungarians-and-romanians-are-sometimes-similar/>
21. The Commissions activities. URL: https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_activities&lang=EN (accessed: 10.10.2020).
22. Treaty of Trianon. Treaty of Peace Between The Allied and Associated Powers and Hungary And Protocol and Declaration, Signed at Trianon June 4, 1920. URL: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Trianon (accessed: 25.09.2020).
23. Trencsényi B., Petrescu D., Petrescu C., Iordachiand C., Kántor Z. *Nation-Building and Contested Identities : Romanian & Hungarian Case Studies*. Budapest: Regio Books; Iaşi: Editura Polirom, 2001. 385 p.
24. Vogel S. *Transylvania: Myth and Reality. Changing Awareness of Transylvanian Identity*. P. 69-87. URL: <https://www.dwc.knaw.nl/DL/publications/PU00010542.pdf>

Статтю отримано 22 грудня 2020 р.